

Előszó.

Arad megye és Arad városa lakosságának néprajzi leírását tartalmazza e kötet, mellyel ím a megye és város egy negyedszázadnál régebbi tartozását rója le.

A mű mint *Arad megye és Arad sz. kir. város monographiá*-jának *harmadik* kötete illeszkedik az eredeti tervezetbe, melyet még annak idején *dr. Jancsó Benedek* szerkesztő készített. A kései megjelenést elkészültének viszontagságos története és sok akadályja indokolja, melyeket a következőkben foglalok röviden össze.

1884-ben *Arad vármegye, Arad sz. kir. városa* és az aradi *Kölcsey-Egyesület* elhatározták, hogy a honfoglalás ezredéves ünnepére megirattják a megye és város monographiáját „a magyar tudományos irodalom színvonalának megfelelő módon“. A szerkesztői teendőkkel *Dr. Jancsó Benedeket* bízták meg, aki így állapította meg a tervezett mű beosztását :

I. kötet. *A megye és város természetrajzi leírása.* a) Geologiai rész, írja *Dr. Lóczy Lajos*; b) állat-növényntani rész, írja *Dr. Simonkai Lajos*.

II. kötet. *A megye és város története.* Írja *Dr. Márki Sándor*.

III. kötet. a) *Ethnographiai rész.* A magyar és német lakosság néprajzát írja *Dr. Jancsó Benedek*, a románságét írja *Dr. Alexi György*. b) a megye és város közgazdasági leírását adja *Dr. Gaál Jenő*.

E művek közül elkészült és megjelent az állat- és növényntani rész Simonkaitól (1893), a megye és város története két vaskos félkötetben Márki Sándortól (1895) és a közgazdasági rész Gaál Jenőtől (1898). Minthogy időközben a szerkesztő Budapestre költözött, az egész vállalkozás félben maradt; az ethnographiai rész nem készült el s úgy látszott, hogy nem is fog valamikor elkészülni. 1905-ben azonban a dolog újra ébredt. A Kölcsey Egyesület kebelében hangzott fel a sürgető szó, hogy a mű befejezést nyerjen. A sürgetésnek volt is foganata. *Urbán Iván* főispán összehívta a monographia-bizottságot s miután a régi szerkesztő tisztéről lemondott, a bizottság jelen sorok íróját bízta meg a mű további szerkesztésével, egyszersmind a magyar és német ethnographiai rész megírásával. Az új szerkesztő újra *Dr. Alexi György* tanárt kérte fel a román rész megírására, az anthropologiai és fontosabb ethnographiai részek kidolgozására *Dr. Semayer Vilibald* muzeumi őrt,

a magyar-német folklóre gyűjtését és feldolgozását pedig a maga számára tartotta fenn. Mindkét jeles tudós készséggel és kötelezőleg ígérte meg közreműködését, de folyvást halasztván az ígéret beváltását, végül megbizásukról lemondtak. Új munkatársak után kellett nézni, miközben az évek elhaladtak. Dr. Márki Sándor egyetemi tanár szives közbenjárásával végre sikerült *Dr. Bartucz Lajos* egyetemi tanársegédet az anthropológiai rész megírására megnyerni, aki két és fél évi szorgos kutatás után feladatának derekasan meg is felelt. Ugyancsak akadt írója a *román-szerb résznek* is. *Kollarov Mózes István* orosházi tanár volt szives erre a feladatra vállalkozni s vállalt kötelezettségének pontosan meg is felelt. Post tot discrimina rerum — így lön ez új kötet megírásának személyi kérdése megoldva.

Mint hogy az előző kötetek megjelenése óta csaknem másfél évtized múlt el, a szerkesztő szükségesnek tartotta az eredeti (1884-iki) tervezet módosítását, egyben-másban bővítését és az idő lefolyása következtében támadt *hézagok* pótlását.

Első sorban bővítette az anyagot azzal, hogy felvette az eredetileg tervekbe nem vett *szerb-, tót- és cigány-népelet* leírását, utóbbi két részhez maga gyűjtve az anyagot. Szükségesnek látta továbbá a kötet *első* részének tartalmát *Arad városának és a megye községeinek leírásával* kiegészíteni. A város és a községek eme leírása teszi ennek a kötetnek *második* részét.

Mint hogy a vármegye története a monographia második kötetében csak 1895-ig terjed, míg viszont épen az azóta lefolyt másfél évtizedben a megye belső élete a nagyobb szerű fellendülésnek és erősebb politikai hullámszásnak elevenebb képét nyújtja, szükségesnek látta a szerkesztő az 1895-ben megszakadt történeti előadás fonalát újból felvenni és a megye történetét — a jeles elődhöz talán nem épen méltó tollal — 1910-ig kiegészíteni (19—47 l.) A nagyközönség tájékoztatása céljából azonban *ezt megelőzőleg* rövid visszapillantást vetett a megye multjára (1895-ig).

A közgazdasági rész is 1898-ban zárult le. Azóta a közgazdaság terén is sok történt. Ezt a részt is ki kellett egészíteni. *Mátyás Jenő*, ker. és iparkamarai fogalmazó és *Ipolyi Keller Iván* gazdasági egyesületi titkár urak voltak szivesek avatott tollal a megye és város kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági fejlődésének képét megfesteni (1895—1910).

A későbbiek megalapozására — s főleg fontos adalékul a néplélektanhoz — szükségesnek tartottam Arad népességi viszonyainak rövid ismertetését is közbeiktatni, különös sulyt fektetve a közkerkölcsi állapotok festésére és a *népvallások* (baptizmus, nazarénizmus) terjedésére, amikre hasonírányu művekben eddig kevés figyelmet fordítottak.

A magyar és német népelet leírásának anyagát közvetlen tapaszt-

talatból, szorgos megfigyelésből meritettem. Évekre terjedő, sok nehézséggel járó anyaggyűjtés munkája volt ez s mert épen a megfigyelés tárgya oly sokoldalú volt s maga a gyűjtés oly elágazó szakmíveltséget tételezett fel, bizonyára maradtak fenn egyben-másban hézagok. Lehet, hogy az ethnografus nem elég szakszerűséget, a nyelvész nem elég tüzetességet lát a megfelelő tárgykörben. Szolgáljon mentségemül, hogy feladatom *sok irányu* volt, hogy a mű terjedelme nagyon szűkre volt szabva; de főleg az, hogy folyvást szem előtt kell vala tartanom, amit elődöm, *Dr. Jancsó Benedek*, követendő elvül így fejezett ki: „*E monographia nemcsak szakszerűen tudományos mű lesz, hanem népszerű olvasmány is, mely a tudományos buvárlat eredményeit közérthető nyelven és a gyakorlati életre alkalmazhatóságukra tekintettel adja elő*”.

Lekiismeretemet megnyugtatja annak tudata, hogy semmihez sem fogtam megfelelő előtanulmány nélkül.

Az anyaggyűjtés fárasztó munkájában nagyon megkönnyítette feladatomat a megye derék tanítósága. Különös hálával kell itt megemlékezniem *Szomorú István* igazgató (Magyarpécska), *Brenner József* igazgató (Medgyesbodzás), *Kiss Zoltán* (Zimándujfalu), *Hajdu József* igazgató (Vadász), *Olosz Lajos* és neje, jegyző (Ágya), *Szücs József* (Kispeleg), *Vanky Ede* igazgató (Dezsőháza), *Balogh József* igazgató (Erdőhegy), *Salamon Lajos* igazgató (Nagykamarás), *Bán József* ref. lelkész (Nagyzerénd), *Füzes József* (Borossebes), *Wlacsil József* (Selénd), *Ambrus János* (Forraynagyiratos), *Schwiegl Gyula* (Borosjenő), *Deák Sándor* (Világos), *Barabás István* (Medgyesegyháza) és *Buja Sándor* m. kir. jószágigazgatósági titkár (Arad) urak szives közreműködéséről, akik a magyar részhez szolgáltatottak gazdag anyagot. A német rész anyagának gyűjtésében önfeláldozó szíveséggel támogattak *Faulhaber Ferenc* igazgató (Elek), *Weber Ferenc* és *Türk József* (Öthalom), *Gombos Antal* igazgató (Pankota), *Ujlaki István* igazgató, *Szabó Béla* igazgató és *Fenyves I.* tanár (Ujszentanna) urak, kiknek e helyen mondok köszönetet, nemkülönben *Csóky Gusztáv*, pankotai cigányiskolai tanítónak is a cigányság életéhez tartozó adatok gyűjtéséért és *Gálik Mátyás* ev. lelkész urnak (Apatelek) a tótságra vonatkozó adataiért.

Fénykép-felvételeket készítettek a mű részére a hivatásos fényképészekén kívül *Faix Jaques* úr, továbbá *Matusik Márton* s *Biró Sándor* tanár urak, kiket fáradozásukért nagy köszönet illet. Végül kiválóan támogatott nagy kulturális céлом megvalósításában a megye intézősége, a vármegye központja, az alispáni hivatal, a kir. tanfelügyelőség s főleg jóindulattal támogatták vállalkozásomat a monographia-bizottság elnökei, Arad megye és város főispánjai: *Gróf Károlyi Gyula* és *Urbán Iván* urak, kik mindent elkövettek a monographia befejezhetése érdekében. E

részben velük tartott és legtöbbet hatott közre *Schill József* úr, Arad megye főjegyzője, ki legmelegebb érdeklődéssel karolta fel az ügyet.

Két fél kötetben jut a mű a szives olvasó kezébe. Sok közelfekvő, ismert dolgot fog benne találni, de ez ne rendítse meg jóindulatát, mellyel a munkát esetleg fogadná. Nem a *ma*, egy jelen nemzedék, igénye és érdeklődése lebegett szemem előtt, hanem a későbbi generációé, mely mindazt, ami ma van, még csak szájhagyományként sem fogja többé ismerni, mert a kultúra nivelláló hatása mindent elenyésztet. Ép jókor, az utolsó percben, mielőtt az idő emésztő hatalmának minden áldozatul esett volna, lát napvilágot az aradmegyei népi hagyományok eme gyűjteménye.

Arad, 1912. augusztus havában.

Dr. Somogyi Gyula,
szerkesztő.